ВІСНИК науки та освіти
ISSN 2786-6165 (ONLINE) №11(41) 2025
Bulletin of science and education

УДК 811.112

https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11(41)-1708-1720

Архипенко Людмила Михайлівна кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології та історії Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, м. Харків, https://orcid.org/0000-0002-9846-9493

ПРО ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЛЕКСИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Анотація. Стаття присвячена комплексному аналізу оновлення лексичної системи української мови на тлі соціально-політичних трансформацій початку XXI століття, зокрема у період російсько-української війни. Серед чинників, що впливають на мовну еволюцію названо як внутрішньомовні, так і зовнішні (передусім соціальні). Розглянуто основні механізми поповнення словника: словотворення на питомій основі, іншомовні запозичення (переважно англіцизми), активізація просторічної, жаргонної та професійної лексики, формування функційних неологізмів та оказіоналізмів. Особливу увагу приділено процесам міжстилізації (слова втрачають або набувають стилістичних відтінків), а також перерозподілу між активним та пасивним словниковим запасом. Проаналізовано семантичну неологізацію та метафоричне переосмислення лексики, що відображає актуальні соціальні, політичні, воєнні, економічні, культурні, медійні явища сучасності тощо. Висвітлено роль медіа та інтернет-комунікацій у прискоренні мовних змін, стимулюванні словотворення та інтеграції нових слів у повсякденне вживання, адже медійне середовище формує тенденцію до живого, невимушеного спілкування, що впливає не лише на лібералізацію норм літературної мови, а й на психологічне сприйняття мови, що також стимулює ‘розхитування’ літературних норм та розширення меж літературної мови за рахунок включення елементів розмовної, просторічної та жаргонної лексики. Наведено приклади неологізмів, пов’язаних із війною, молодіжним сленгом, комп’ютерною та геймерською термінологією, які демонструють динамізм, відкритість і адаптивність української лексичної системи. Зауважено, що сучасна українська мова здатна швидко реагувати на соціальні, глобалізаційні та культурні виклики, зберігаючи при цьому внутрішню стабільність і функціональну ефективність. Результати дослідження засвідчують необхідність систематичного моніторингу лексичних змін, а

також наукового регулювання процесів словникового оновлення для забезпечення цілісності та гармонійного розвитку української мови.

Ключові слова: неологізми, міжстилізація, словотворення, запозичення, медійна комунікація, сленг, сучасна лексика.

Arkhypenko Liudmyla Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian Philology and History, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, https://orcid.org/0000-0002-9846-9493

ABOUT INNOVATIVE PROCESSES IN THE LEXICAL SYSTEM OF THE UKRAINIAN LANGUAGE AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Abstract. The article presents a comprehensive analysis of the renewal of the lexical system of the Ukrainian language in the context of socio-political transformations of the early 21st century, particularly during the Russian-Ukrainian war. Both internal linguistic and external (primarily social) factors influencing language evolution are identified. The main mechanisms of vocabulary expansion are examined, including native word formation, foreign borrowings (mainly Anglicisms), activation of colloquial, jargon, and professional lexicon, as well as the formation of functional neologisms and occasionalisms. Special attention is paid to interstylistic processes, in which words lose or acquire stylistic nuances, and to the redistribution between active and passive vocabulary. Semantic neologization and metaphorical reinterpretation of lexicon, reflecting current social, political, military, economic, cultural, and media phenomena, are analyzed. The role of media and internet communication in accelerating linguistic changes, stimulating word formation, and integrating new words into everyday use is highlighted, as the media environment encourages lively, informal communication, influencing both the liberalization of literary norms and the psychological perception of language, thereby expanding the boundaries of literary language through the inclusion of colloquial, vernacular, and slang elements. Examples of neologisms related to war, youth slang, and computer and gaming terminology demonstrate the dynamism, openness, and adaptability of the Ukrainian lexicon. It is noted that modern Ukrainian can rapidly respond to social, globalization, and cultural challenges while maintaining internal stability and functional efficiency. The study emphasizes the need for systematic monitoring of lexical changes and scientific regulation of vocabulary renewal processes to ensure the integrity and harmonious development of the Ukrainian language.

Keywords: neologisms, interstylistic adaptation, word formation, borrowings, media communication, slang, contemporary lexicon.

Постановка проблеми. XX століття характеризується масштабними суспільно-політичними трансформаціями, які охопили всі сфери життя незалежної України. Упродовж цього періоду відбувалися події, що визначали не лише історичну долю українського народу, а й мали глобальний резонанс: революційні процеси, пандемії, воєнні конфлікти, значні науково-технічні досягнення та інші явища цивілізаційного поступу. Усі ці фактори закономірно знаходили відображення в структурі сучасної української мови. Лінгвістичні дослідження переконливо засвідчують, що кожен новий етап розвитку суспільства залишав помітний слід у лексичному складі мови: формувався новий словниковий фонд, виникали нові значення, а архаїчні одиниці поступово вибували з активного вжитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема змін у лексичній системі української мови стала предметом особливої уваги О. Муромцевої, Л. Лисиченко, О. Сербенської, О. Тараненка, Л. Ставицької, Т. Космеди, Т. Коць, Б. Ажнюка, Л. Мацько, Д. Мазурик, Л. Філюк та інших мовознавців. Окремі аспекти цієї проблеми розглядали Є. Карпіловська й Н. Клименко (словотвірні інновації), М. Навальна та О. Стишов (медійні неологізми), Г. Вокальчук, В. Герман, Ж. Колоїз, І. Лощинова (оказіоналізми). Проте специфіка мовної ситуації в Україні, яка полягає в тісній кореляції мовних змін із суспільними трансформаціями та через лексико-граматичні інновації віддзеркалює соціально-політичні процеси, залишається актуальною й потребує постійної уваги дослідників, адже, як зауважує Т. Космеда, «<…> нові слова і фразеологізми, що слугують для номінації предметів, явищ, подій, фактів, пов'язаних з новими цінностями чи антицінностями сучасного українського суспільства, з'являються чи не щоденно» [6, с. 50].

Мета статті – розглянути основні процеси й тенденції оновлення словникового складу, що проявилися та активно діють у літературній та загальнонаціональній українській мові початку XXI століття.

Методи дослідження. У статті дослідження лексичних зрушень в українській мові початку XXI століття здійснено із застосуванням методів спостереження та описового аналізу. На окремих етапах роботи було використано також метод функціонального аналізу для з'ясування стилістичних характеристик лексичних одиниць.

Виклад основного матеріалу. У сучасному мовознавстві загальновизнане твердження, що мова як знакова система виникла природним шляхом на певному етапі розвитку людського суспільства й закономірно

розвивається, має соціальне призначення та багатофункціональний характер. Вона виступає головною суспільно значущою формою відображення навколишньої дійсності та внутрішнього світу людини. Розвиток мови нерозривно пов'язаний із розвитком людини, суспільства, науки й культури, а будь-які суспільні зміни знаходять своє відображення в мовній системі, адже її головне призначення – віддзеркалювати мінливу реальність.

Сучасні наукові уявлення про мовну еволюцію засвідчують уплив як внутрішньомовних, так і зовнішніх (передусім соціальних) чинників. Оскільки розвиток мови – це складова суспільного прогресу, закономірності її функціонування та зовнішні фактори необхідно розглядати поєднуючи. Зростання продуктивних сил, розвиток науки й культури, а також соціально-політичні трансформації зумовлюють появу великої кількості нових понять і, відповідно, нових слів. Це розширює функціональні можливості мови та збільшує її стилістичну варіативність, що проявляється в збагаченні словникового складу та появі нових значень. Власне тому сталість і змінність мови постійні серед проблемних питань лінгвістики. На статику й динаміку в мові звернув увагу у свій час В. Фон Гумбольдт, розмежувавши історичні зміни й сучасний стану мови, оскільки субстратом сучасної стану мови слугує її попередній стан, 'звідки ми й походимо' [за 8]. На невичерпних внутрішніх можливостях у розвитку мови наголошував О. Потебня, адже «<…> розвиток мови відбувається шляхом затемнення уявлення й виникнення внаслідок цього нових образних слів» [9]. У контексті вивчення мовної динаміки І. Бодуен де Куртене зауважував, що «<…> мовне життя – це безперервна органічна робота <…>. А в органічній роботі можна помітити прагнення до економії сил і до нерозпорошування їх без потреби, прагнення до доцільності зусиль і дій, прагнення до користі й вигоди» [14]. Ураховуючи соціальну природу мови, дослідник стверджував, що внаслідок різних суспільних перипетій змінюється не лише світогляд, а й розуміння значень частини слів, оскілтьки в мові, як загалом у природі, все живе, все рухається, все змінюється. «Спокій, зупинка, застій – явище умовне, це окремий випадок руху за умови мінімальних змін. Статика мови – це лише окремий випадок її динаміки» [14].

Хоча мова як явище суспільних відносин залежить від соціального розвитку, вона водночас зберігає відносну самостійність завдяки внутрішнім закономірностям, які лежать в основі її кількісних та якісних змін. Відомо, що в періоди стабільності мовні зміни відбуваються поступово: з'являється певна кількість нових слів, частина лексики набуває додаткових значень, а застарілі одиниці переходять у пасивний словник. У часи ж суспільних потрясінь мовна еволюціонує значно швидше, адже кількість нововведень різко зростає.

Глобальні соціально-політичні зрушення кінця XX століття призвели до істотних змін у свідомості й світогляді українців, що природно відбилося на розвитку й функціонуванні української мови. Дослідники зазначають, що на цьому етапі мова зазнала майже революційних перетворень, а нинішній період можна охарактеризувати як час її інтенсивного розвитку. «<…> Українська спільнота виявляє гідну подиву мовну творчість, оригінальність і уяву. Це виливається в ініціятиви з метою популяризувати саму мову та стимулювати <…> питомі механізми словотвору. Раніше лексичні новації були прерогативою окремих літераторів, а їхній смак і престиж у поєднанні з великими тиражами книжок ставали запорукою того, що нові слова й значення підхоплювало й засвоювало все суспільство. Тепер же не одиниці, а цілі громади зацікавлених українців активно шукають власні засоби називання нових понять, обговорюють їх у Міжнародній мережі» [12, с. 23-24].

У дискурсивному розрізі найбільші перетворення спостерігаються в науковій, публіцистичній і політичній сферах, які набули рис діалогічності, плюралізму та персоніфікації. Активно сформувалися нові типи дискурсу – рекламний та комерційний. Замість тоталітарного дискурсу утвердився плюралістичний, який передбачає розширення ролі діалогу в суспільній комунікації. Значних змін зазнали гуманітарний і художній дискурси, що теж зумовлено соціальними чинниками. Побутовий дискурс трансформується під впливом емоційної реакції громадян на зміни в суспільстві.

Найбільш відчутні зрушення в мовній системі стосуються лексико-семантичної підсистеми як найдинамічнішої та найчутливішої. Вони зачіпають як словниковий склад, так і характеристики лексичних одиниць. Це пояснюють особливості самої лексичної системи, якій характерні динамізм, відкритість, складність структури та нерівномірність розвитку. Дослідження змін у лексиці української мови багато років ведуть науковці Інституту української мови НАН України. У працях Н. Клименко, Є. Карпіловської та Л. Кислюк проаналізовано основні тенденції й механізми оновлення словникового складу, описано динамічні зони сучасної мови та розроблено підходи до визначення можливостей нових слів у мовній системі. Науковиці вважають, що системно-структурний аналіз форми, значення та функцій нової лексики дає змогу створити модель сучасної української мови як гнучкої, але водночас внутрішньо впорядкованої системи, здатної до саморегуляції в умовах суспільних змін [5, с. 58].

Лексичний фонд мови, як частина єдиної мовної системи, суттєво відрізняється від інших її складових – фонетики, морфології та синтаксису. Ця відмінність полягає в прямому відображенні дійсності («постійний

інтралігвальний процес реагування на нові (матеріальні та ідеальні) реалії» [4, с. 35]). Оскільки динаміка мовного лексикону процес природний, то «<…> зміна в одній із ланок словникової системи неминуче викликає своєрідну ланцюгову реакцію модифікації в інших її частинах. Зокрема, трансформації в семантиці лексеми, незалежно від того, чи вони відбулися в результаті внутрішнього розвитку, ч ііншомовного впливу, ніколи не обмежуються структурою одного слова, а спричиняють семантичні зрушення в споріднених чи пов'язаних різними семантичними відношеннями мовних одиницях» [11, с. 6]. Проте активні зміни в лексиці сучасного періоду зазвичай не порушують загальної стабільності лексичної системи. Внутрішня організація лексики зберігається досить стійко протягом тривалого часу й не змінюється під упливом процесів формального або семантичного словотвору, внутрішньогрупових чи міжгрупових переміщень або зовнішніх запозичень. Усі ці процеси відбуваються всередині системи без її руйнувань. Умови мовної стабільності залежать від зовнішніх факторів. У новітній період розвитку української мови рівень стабільності лексичної системи значно знизився. Відбувся справжній 'лексичний вибух', спричинений суспільно-політичними змінами. Якщо врахувати, що обсяг знань людства подвоюється приблизно кожні десять років, стає зрозумілим стрімке поповнення словника, адже для кожного нового поняття потрібне нове слово. Крім того, мовна еволюція використовує потенціал самого лексикону: змінюються значення слів, відбувається переосмислення, нарощення нової семантики та стилістична переоцінка лексики, що підвищує її комунікативні можливості. Про причини еволюціювання словникового складу Жайворонок зауважував: «Або з'явилася потреба в слові, знакові нового поняття <…>, або постала необхідність поповнення того чи іншого семантичного поля новою чи оновленою функціональною одиницею, або ж новий (додатковий чи оновлений) зміст старого поняття (тобто нова семема) вимагає нової форми, отже, нового слова» [4, с. 35].

Значно вплинули на розвиток мови, особливо її літературної форми, засоби масової інформації, популярність яких і доступність до яких останнім часом зросла безпрецедентно. У медійному середовищі формується тенденція до живого, невимушеного спілкування, що впливає не лише на лібералізацію норм літературної мови, а й на психологічне ставлення населення до мови. Це стимулює 'розхитування' літературних норм та розширення меж літературної мови за рахунок включення елементів розмовної, просторічної та жаргонної лексики. Свобода у висловлюваннях породжує активне словотворення, а офіційний стиль у публічному спілкуванні поступово втрачає домінування.

Поряд із цим спостерігається активне іншомовне запозичування, що підтверджує відкритість лексичної системи та її життєздатність. Носії мови дедалі частіше віддають перевагу запозиченим словам через їхню семантичну точність і стислість.

До ключових динамічних процесів розвитку лексичної системи сучасної української мови дослідники відносять:

- розширення словникового складу за рахунок нових лексичних одиниць;
- збільшення обсягу загальновживаної лексики через залучення слів обмеженого вживання (просторіччя, жаргонізми, терміни);
- перерозподіл між активним і пасивним словниковим запасом;
- зміну соціальної оцінки слів;
- переорієнтацію номінацій у словнику сучасної мови [11, с. 6].

Хоча ці процеси завжди відбувалися, сьогодні вони активізувалися через інтенсивні соціальні зміни.

Поповнення словника відбувається різними шляхами: морфологічне словотворення, поява семантичних неологізмів і запозичень. Значна частина нових слів надходить із іншомовних джерел (переважно англізми): *дедлайн* (англ. *deadline*), *мітинг* (англ. *meeting*), *репорт* (англ. *report*), *кейс* (англ. *case*), *бриф* (англ. *brief*), *фідбек* (англ. *feedback*), *скіл* (англ. *skill*), *воркшоп* (англ. *workshop*), *апдейт* (англ. *update*), *дедлайн* (англ. *deadline*), *дрінк* (англ. *drink*), *фітнес* (англ. *fitness*), *лук* (англ. *look*), *чекін* (англ. *checkin*), *скріншот* (англ. *screenshot*), *девелопер* (англ. *developer*), *стартап* (англ. *startup*) та інші. Важливим стимулом для активного запозичення іншомовних слів стали інтенсифікація комунікативних контактів з носіями інших мов, розвиток ділових, наукових, торговельних і культурних зв'язків, переоцінка цінностей і орієнтація на загальнолюдські інтереси.

Як зазначає О. Стишов, нові запозичення в сучасній українській мові наочно й переконливо відображають потужну тенденцію до інтернаціоналізації (глобалізації), яка активно впливає не лише на лексико-семантичну систему нашої мови, а на переважну більшість лінгвосистем у світі. Глобалізацію дослідник називає «<…> процес всесвітньої наукової, технічної, економічної, політичної та культурної інтеграції й уніфікації, зокрема в сучасній Україні це демократичні перетворення, лібералізація, відкритість соціуму для різноманітних міжнародних зв'язків, політичні й економічні впливи, численні наукові, культурні та спортивні форуми, міграція населення і робочої сили, розвиток туризму, поширення світової моди та ін. Також це й інтенсивніший обмін інформатизацією в усіх галузях діяльності людини та суспільства, зумовлений істотною роллю інтернету й масмедіа, яка постійно зростає» [11, с. 120].

Варто зазначити, що не кожне іноземне слово, яке з'являється в мовленні, міцно закріплюється в системі української мови. Щоб лексична одиниця стала запозиченням і повноцінно інтегрувалася в мову, потрібне виконання низки умов: освоєння фонетики, відповідність граматичним класам та категоріям мови, семантичне засвоєння, установлення зв'язків із синонімами та антонімами, активність словотвору та регулярне використання слова. З огляду на це, багато іншомовних слів сьогодні залучаються здебільшого для стилістичного забарвлення мовлення [2, 3]. Так, наприклад, у сучасному українському медійному дискурсі одним із поширених запозичень політичної сфери є лексема *лобі* (англ. *lobby* – 'коридор'). У сучасному вживанні слово позначає скоординовану діяльність, спрямовану на відстоювання певних інтересів або здійснення впливу на законотворців та урядовців із боку неурядових інституцій, фінансово-промислових груп чи етнічних спільнот задля прийняття вигідних рішень. Етимологічно термін пов'язується з традицією зустрічей парламентарів у Центральному вестибюлі британського парламенту – Central Lobby. В українській мові семантична структура цього запозичення зазнала звуження: якщо в англійській воно також функціонує для позначення приміщення в парламенті, де відбуваються офіційні зустрічі, або вестибюлю готелів та інших великих будівель, то в українському контексті *лобі* закріпилося насамперед у політичній сфері й уживається переважно щодо впливу на діяльність державних інституцій та окремих політичних діячів. На україномовному ґрунті від англізма *лобі* утворилася низка похідних слів (*лобіст, лобізм, лобіювати, лобіювання*), які засвідчують активне функціонування в мові медіа без первинної прив'язаності до законодавчої або політичної практики, а лише з метою стилістичного забарвлення мовлення: «*Міністр назвав проблему хворих дітей надуманою і додав, що цим дітям взагалі не потрібне ніяке лікувальне харчування, вони мають їсти овочі та фрукти, там є все необхідне для життєдіяльності, а батьки лобіюють інтереси виробників*» («Українська правда», 13 липня 2010 р.).

Паралельно в сучасній українській мові активно відбувається утворення нових слів власними ресурсами. Цей процес 'номінативного вибуху' як характерну ознаку української мови новітнього періоду, О. Стишов називає найдієвішим «<…> репрезентантом тенденції до націоналізації (автохтонізації)» [11, с. 120]. Утворення слів відбувається різними способами, найпоширеніший з яких афіксація: *зашкварний, зашкварчик, топчик, топовий, хайповий, нахайпитись, зумити, зумовий, лайкнути, пролайкати, зашеймлений, блогер, блогерка, блогерство, стрімити, стрімер.* Показові й новотвори періоду російської війни проти

України: *волонтерити, донатити, мінусувати, ухилянт, відбандерити, одчорнобаїти, відбайрактарити, відкобзонити, заджевелінити.*

Активність виявляється в утворенні складних та складноскорочених слів: *фудшеринг, фейсконтроль, смартгодинник, кіберзлочинність, екоакція, фотобомбінг, міксфайт, саундтрек, е-Документ, смарткарта, дистанційка, флешмо, рекламанія* та інші. Ще однією особливістю сучасного словотворення є утворення нових слів шляхом усічення афіксальних або кореневих морфем (наприклад: *деза* (дезінформація), *відос, відяшка, інста, бронік* (бронежилет).

Особливу увагу привертає процес появи оказіоналізмів – ‘оказіональний вибух’ (за О. Стишовим). Це ніби гра з ключовими словами новітнього періоду: *дивозброя, бульбофюрер, бусифікація, альтушки, ковідідіот* та інші. Для утворення таких лексм у перід російської воєнної агресії проти України часто використовують власні назви: *закобзонити, начорнобаїти, заджевелінити* тощо.

Значну активність і продуктивність виявляє семантична неологізація, яка, за візією Л. Кравець, «<…> оприявнює динамічну природу мовної номінації і водночас істотно залежать від позамовних чинників. Семантичні деривати, або неосемантизми, зазначає дослідниця, – це багатовимірні феномени, які постають у результаті концептуалізації світу в усіх сферах людської діяльності. <…> Неосемантизми, як і загалом неологізми, є маркерами доби. Частина з них існує короткий час, а потім переходить до пасивного словника або зовсім зникає. У корпусі семантичних інновацій досліджуваного часового проміжку помітно домінують ті одиниці, розширення семантичного обсягу яких відбулося з паралельним збільшенням кількості контекстів їх уживання.відбулося з паралельним збільшенням кількості контекстів їх уживання» [7]. Сьогодні в публічному просторі спостерігаємо активність неосемантизмів, що позначають воєнні реалій нашого життя: *титани, кіборги* – українські воїни; *балалайка, мопед* – безпілотні літальні апарати; *тривога* – сигнал про необхідність прямувати до укриття; *лапті, зомбі, орки, м’ясо, добриво, свинособаки, русня, москальня, ваньки* – військові армії агресора; *піксель* – форма Збройних сил України; *бавовна* – вибух на території росії; *приліт* – влучання ворожої ракети, бомби тощо. Наведені приклади експресивно маркованих й емоційно наснажених неосемантизмів походять із загальновживаної нейтральної лексики, яка через метафоричне переосмислення набула нових емоційно-оцінних значень. З цього приводу слушно зауважує Г. Яворська: «Драматичні зміни фізичної і соціально-дискурсивної реальності під час війни позначаються на когнітивній діяльності людей, також у частині когнітивної метафоризації» [13, с. 227]. Серед характерних рис мови текстів

часу війни Б. Ажнюк називає послідовну реалізацію в них «протиставлення ‘свій – чужий’, яке позначилося і на композиції, і на виборі лексики», зокрема й написання з малої літери російських ергонімів, топонімів, антропонімів як одного з проявів емоційного ставлення українського народу до агресора [1, с. 183].

Одним із найпомітніших процесів розвитку української мови на сучасному етапі є розширення загальновживаної лексики за рахунок слів із обмеженою сферою використання. Це явище проявляється насамперед у так званій «міжстилізації» мовних одиниць, коли цілі групи слів втрачають стилістичні маркери «книжковий», «спеціальний», «термінологічний» чи, навпаки, «жаргонний», «просторічний» і набувають міжстильові ознаки. Найчастіше міжстилізація стосується спеціальних термінів із політики, економіки та права, які раніше залишалися на периферії мовної свідомості й уживалися лише фахівцями. Тепер же вони стали звичними для широкого загалу: *акціонер, ваучер, дивіденди, інфляція, менталітет, електорат* та багато інших. Збагачення загальновживаної лексики також відбувається завдяки словам, які раніше вважалися позалітературними – просторіччя, жаргон, соціальні діалектизми.

Дослідники відзначають, що для сучасної мовної ситуації характерна підвищена частота використання таких лексичних одиниць у різних сферах комунікації. Деякі слова молодіжного, військового, комп’ютерного чи комерційного жаргонів уже ввійшли до літературної мови й у словниках подаються з маркером розмовна лексика, наприклад: *рашизм, хайп, задонатити* тощо.

Міжстилізація лексики також виявляється у формуванні сленгу:

- молодіжний та інтернет-сленг – *хайп* (ажіотаж, популярність), *краш* (об’єкт симпатії, ‘закоханість’), *кринж* (щось незграбне, ніякове, соромне), *топчик* (щось дуже класне, найкраще), *зашквар* (щось ганебне, те, що псує репутацію), *військовий бандеромобіль* (бойова машина ЗСУ, переобладнаний цивільний автомобіль), *байрактарити / джавелінити / хаймарсити* (дієслова, утворені від назв озброєння і пов’язані з його застосуванням), *хлопок* (евфемізм для вибуху на території рф чи окупованих територіях);

- комп’ютерно-геймерський: *задонатити* (пожертвувати гроші на стрім, армію чи проект), *респаун* (відродження персонажа в грі, переносно – ‘почати знову’), *апгрейднути* (вдосконалити, оновити);

- соціально-політичні: *відбандерити* (дати відсіч ворогу, ‘зробити як Бандера’), *заукраїнити / украïнити* (зробити українським, українізувати), *чорнобаїти* (ганьбити ворога, висміювати його дії), *іхтамнєтити* (знищувати, усувати, робити ‘щоб не було’), б*усифікація* (примусова доставка у ТЦК автобусами (слово року 2024)).

Помітним проявом розвитку української лексики новітнього періоду виступає й перерозподіл між активним та пасивним словниковим запасом. Це відбувається завдяки старінню одних слів, оновленню й відродженню інших, а також через активізацію маловживаної лексики: *речник, казна, копальня, амуніція, бандерівець, вишкіл, військовик, вояк, бранець, гетьман, комерція, комірне, державець, правник, лend-ліз, томос* та інші. Проте ревіталізовані, актуалізовані одиниці О. Стишов, називаючи їх ‘функційними неологізмами’, визначає як менш потужне джерело збагачення ядра словникового складу української мови XXI сторіччя та її динамічного розвитку [11, с. 122]. Очевидно, що зміни в лексиці новітнього періоду пов’язані з переходом слів між активним і пасивним словниковим запасом мови. І активізація, і реактивація слів (актуалізація лексики) спрямовані на підвищення частотності їхнього вживання.

У зазначений період українська мова зазнала й продовжує зазнавати істотних трансформацій як цілісна система та як засіб спілкування. Її лексичний склад збагачується кількісно й якісно, що супроводжується внутрішнім перегрупуванням. Лексичні новотвори відображають спосіб світосприйняття українців. Сучасні неологізми не лише для називають нових поняття чи емоційно виражають думки, а й відображають соціальні, політичні, військові, економічні, культурні тощо процеси сьогодення. Словниковий склад мови збагачується передусім за рахунок словотворення, іншомовних запозичень (особливо англіцизмів), розмовної лексики, а також певної кількості актуалізованих слів. Особливо активно поновлюється воєнна лексика як реакція українців на реалії воєнної агресії з боку росії. Окреслені тенденції засвідчують активний розвиток лексичної системи української мови, її здатність адекватно реагувати суспільні й глобалізаційні виклики, а зміни в словниковому складі мови потребують постійного наукового вивчення й контролю.

Література:

1. Ажнюк Б. Семіотичне конструювання публічного простору: війна і мова. *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика.* Колективна монографія. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С. 88–122

2. Архипенко Л. М. Активізація процесу запозичення в сучасній українській мові кінця XX–початку XXI століття, 2003. URL: https://surl.lu/brjtvg

3. Архипенко Л. М. Англомовна лексика в сучасних українських медійних текстах (функціональний аспект). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.* Серія: Філологія. Журналістика. Том 33 (72). № 6. Ч. 1. Київ, 2022. 7–12

4. Жайворонок В. В. Лексична підсистема мови і значення мовних одиниць. *Мовознавство*, 1999. № 6. С. 32–46

5. Карпіловська Є. Системно-структурний підхід до вивчення динаміки сучасної української мови: здобутки та перспективи. *Українська мова*, 2016. № 4. С. 41–60

6. Космеда Т. А. Актуальні процеси мовлення чи «мовний смак» української сучасності. *Мовознавство*, 2014. № 2. С. 44–55

7. Кравець Л. Семантична деривація в українському публічному дискурсі. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/14.pdf

8. Кришко А. Ю. Вплив ідей Вільгельма фон Гумбольдта (1767– 1835) на мовну освіту в Україні XIX – початку XX століття : монографія / А. Ю. Кришко., Н. М. Бріт. Умань : ФПО Жовтий О. О., 2015. 179 с.

9. Потебня О. О. Естетика і поетика слова. Київ: Мистецтво, 1985. 302 с.

10. Стишов О. А. Розвиток лексики української мови в XXI сторіччі. *Лінгвістичні студії*, 2024. 114–125

11. Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). 2-ге вид., переробл. Київ: Пугач, 2005. 388 с.

12. Шевчук Ю. Мовна шизофренія. Брустури: Дискурсус, 2015. 60 с.

13. Яворська Г. Дискурс війни (кілька методологічних питань). *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика*. Монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. С. 220–229.

14. Baudouin de Courtenay J. Dzieła wybrane, t. I–VI, Warszawa, 1974–1989

References:

1. Azhniuk, B. (2024). Semioticzne konstruuvannia publichnogo prostoru: Viina i mova [Semiotic construction of public space: War and language]. In *Mova i viina: Dynamika movnoi systemy i movna polityka* (pp. 88–122). Kyiv: Vydavnychyi dim Dmytra Buraho.

2. Arkhypenko, L. M. (2003). Aktyvizatsiia protsesu zapozychennia v suchasnii ukrainskii movi kintsia XX–pochatku XXI stolittia [Activation of the borrowing process in modern Ukrainian at the end of the 20th – beginning of the 21st century]. Retrieved from https://surl.lu/brjtvg

3. Arkhypenko, L. M. (2022). Anglomovna leksyka v suchasnykh ukrainskykh mediinykh tekstakh (funktsionalnyi aspekt) [English vocabulary in modern Ukrainian media texts: Functional aspect]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 33(72)(6), 7–12.

4. Zhaivoronok, V. V. (1999). Leksychna pidsystema movy i znachennia movnykh odynets [Lexical subsystem of the language and meanings of language units]. *Movoznavstvo*, (6), 32–46.

5. Karpilovska, Ye. (2016). Systemno-strukturnyi pidkhid do vyvchennia dynamiky suchasnoi ukrainskoi movy: Zdobutky ta perspektyvy [System-structural approach to the study of the dynamics of modern Ukrainian: Achievements and prospects]. *Ukrainska mova*, (4), 41–60.

6. Kosmeda, T. A. (2014). Aktualni protsesy movlennia chy “movnyi smak” ukrainskoi suchasnosti [Current speech processes or the “linguistic taste” of modern Ukraine]. *Movoznavstvo*, (2), 44–55.

7. Kravets, L. (n.d.). Semantychna deryvatsiia v ukrainskomu publichnomu dyskursi [Semantic derivation in Ukrainian public discourse]. Retrieved from file:///C:/Users/user/Downloads/14.pdf

8. Kryshko, A. Yu., & Brit, N. M. (2015). Vplyv idei Vilhelma fon Humboldta (1767–1835) na movnu osvitu v Ukraini XIX – pochatku XX stolittia [Influence of Wilhelm von Humboldt’s ideas on language education in Ukraine, 19th – early 20th century]. Uman: FPO Zhovtyi O. O.

9. Potebnia, O. O. (1985). *Estetyka i poetyka slova* [Aesthetics and poetics of the word]. Kyiv: Mystetstvo.

10. Styshov, O. A. (2024). Rozvytok leksyky ukrainskoi movy v XXI storichchi [Development of Ukrainian vocabulary in the 21st century]. *Linhvistychni studii*, 114–125.

11. Styshov, O. A. (2005). Ukrainska leksyka kintsia XX stolittia (na materialakh movy zasobiv masovoi informatsii) [Ukrainian vocabulary of the late 20th century: Based on mass media language] (2nd ed., rev.). Kyiv: Puhach.

12. Shevchuk, Yu. (2015). *Movna shyzofreniia* [Language schizophrenia]. Brustury: Dyskursus.

13. Yavorska, H. (2024). Dyskurs viiny (kilka metodolohichnykh pytan) [War discourse: Some methodological issues]. In *Mova i viina: Dynamika movnoi systemy i movna polityka* (pp. 220–229). Kyiv: Vydavnychyi dim Dmytra Buraho.

14. Baudouin de Courtenay, J. (1974–1989). *Dzieła wybrane* [Selected works] (Vols. I–VI). Warszawa.